

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2019-65-1>
УДК 330.342.146

Дюк А.А.

кандидат економічних наук, доцент,
Вінницький національний аграрний університет

Diuk Anna

Vinnitsia National Agrarian University

КООПЕРАЦІЯ ЯК ПРІОРИТЕТНА ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

COOPERATION AS A PRIORITY FORM OF ORGANIZATION OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN MODERN CONDITIONS

У статті розкриваються теоретико-методичні положення й оцінюються засади розвитку соціального підприємництва, становлення та функціонування соціальних підприємств у формі організації кооперативу. Наведено теорію соціального підприємництва з визначенням його місця у розвитку економіки та суспільства, а також теорію кооперації як форми становлення соціальних організацій. Здійснено методично порівняльну оцінку принципів кооперації на предмет їх відповідності засадам розвитку соціального підприємництва. Охарактеризовано практику наявності соціальних підприємств в Україні і в інших країнах з аналізом наявності кооперативних суб'єктів. Визначено характеристики кооперації, які дають підстави в сучасних умовах вважати кооператив пріоритетною формою організації соціального підприємництва.

Ключові слова: кооперація, кооператив, соціальне підприємництво, соціальне підприємство, форма організації соціальних підприємств.

В статье раскрываются теоретико-методические положения и оцениваются основы развития социального предпринимательства, становления и функционирования социальных предприятий в форме организации кооператива. Представлена теория социального предпринимательства с определением его места в развитии экономики и общества, а также теорию кооперации как формы становления социальных организаций. Осуществлена методически сравнительная оценка принципов кооперации на предмет их сопоставимости с основами развития социального предпринимательства. Дана характеристика практике существования социальных предприятий в Украине и других государствах с анализом кооперативных субъектов. Определены характеристики кооперации, которые дают возможности в современных условиях считать кооператив приоритетной формой организации социального предпринимательства.

Ключевые слова: кооперація, кооператив, соціальне підприємництво, соціальне підприємство, форма організації соціальних підприємств.

The article presents theoretical and methodological provisions and evaluates the principles of social entrepreneurship development, formation and functioning of social enterprises in the form of cooperative organization. The theory of social entrepreneurship is presented with the definition of its place in the development of economy and society, as well as the theory of cooperation as a form of formation of social organizations. A methodological comparative assessment of the principles of cooperation was made to ensure that they were consistent with the principles of social entrepreneurship development. The practice of presence of social enterprises in Ukraine and in other countries with the analysis of the presence of cooperative entities is described.

The characteristics of the cooperative have been determined, which give grounds for considering the cooperative as a priority form of organization of social entrepreneurship in modern conditions. The article deals with the historical aspects of characteristics and theoretical and methodological approaches to defining the essence of social entrepreneurship, organizational and organizational and legal forms of founding social enterprises as subjects of social activity in the economy. The essence of cooperation is defined as a form of organization of an enterprise with an assessment of its priorities as a social model. The specificity of social enterprises as subjects of the social services market is noted. The national peculiarities of formation of organizational and legal forms of social enterprises in the context of the legislation on entrepreneurial activity are characterized. The most acceptable form of organization of a classical enterprise that can be actively involved in the development of social, in particular, is emphasized in the form of a cooperative. The analysis of foreign experience of functioning of social enterprises with determination of national priorities of their organizational and legal forms in the practice of individual countries and in Ukraine is conducted. The results obtained can be used to improve the methodological foundations of creating social enterprises in the form of cooperatives, adaptation of organizational and legal forms to the specifics of work on social activity in the market.

Key words: cooperation, cooperative, social entrepreneurship, social enterprise, form of organization of social enterprises.

Постановка проблеми. Теперішні умови розвитку держави, економіки, підприємницької діяльності характеризуються динамізмом та інноваційністю. Людство перебуває у постійному пошуку новітніх способів задоволення суспільних потреб, які б в організаційному плані передбачали мінімізацію участі держави. Серед інноваційних явищ зазначеного спрямування виділяємо соціальне підприємництво. Проблема актуальна, а з-поміж важливих її аспектів уваги заслуговує науково-методичне визначення кооперації як пріоритетної форми організації соціальних підприємницьких структур.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження проблем, які постановочно закладені назвою цієї праці, розділяємо на дві частини – методично на аспекти теоретичних основ соціального підприємництва і форми його організації, з яких виділимо кооперацію.

Соціальне підприємництво як предметна сфера досліджень виникла досить недавно, але значний науковий інтерес має місце, що відзначено в працях Г. Форда, Г. Діза, Д. Борнштейна, Н. Горішної, К. Смаглій, В. Смаль, В. Кокоть, В. Назарука, А. Свинчука та ін.; кооперація як форма організації спільної діяльності людей, створення підприємств і ведення їхньої діяльності популяризується у працях С. Бородаєвського, Р. Оуена, М. Туган-Барановського, С. Злупка, Ю. Лупенка, С. Бабенка, М. Маліка, В. Зіновчука, В. Мельсель-Веселяка, О. Шпикуляка та ін.

У науці представлені і комплексні дослідження піднятої у статті проблеми, зокрема праці з аналізу організаційних форм розвитку соціального підприємництва, серед них кооперативна модель займає чільне місце.

Мета статті – розкриття теоретико-методичних положень і характеристик кооперації як пріоритетної форми організації соціального підприємництва.

Виклад основного матеріалу. Підприємницька діяльність проникла в усі сфери життя людей, і не лише виключно у економічну. Наприклад соціальна сфера також потребує підприємництва як механізму конкурентного забезпечення створення соціальних благ. Пріоритет соціального підприємництва необхідно пов'язувати зі створенням економічних моделей соціальної держави, у якій на ринкових засадах задовольнятимуться потреби суспільства. У розвинених країнах із ринковою економікою визначено суспільний пріоритет соціального розвитку над економічним – останній як забезпечуючий. Отримують неабияке поширення підприємства соціальної спрямованості, для розвитку яких визначені правові рамки діяльності, а також форми організації структури. Пріоритетними, згідно з практикою, є соціальні підприємства у формі кооперативів. З погляду структуризації процесу діяльності визначаємо кооператив як форму організації соціального підприємства. Сприянням розвитку кооперації у соціальній сфері держава делегує частину своїх

функцій бізнесу, фізичним особам. Вони спільними зусиллями здійснюють місію з вирішення власних проблем, задовольняючи суспільні потреби, покращуючи життя людей.

Головний суб'єкт соціального підприємництва – соціальне підприємство, яке згідно із законодавством, а також суспільними традиціями може бути створене у певній організаційній формі, наприклад за організаційно-правовими ознаками – кооперативу. За визначенням категорій предметної сфери нашого дослідження:

– підприємництво – це соціально-економічний феномен з уособленням суб'єктів господарських відносин, дії яких спрямовані на задоволення різних потреб та інтересів (матеріальних, соціальних, духовних) за допомогою діяльності, яка відзначається ризиком, нововведеннями та ініціативою [1, с. 278]; самостійне організаційно-господарське новаторство на основі використання різних можливостей для випуску нових або старих товарів новими методами, відкриття нових джерел сировини, ринків збуту тощо з метою отримання прибутків і самореалізації власної мети [8]; підприємництво виконує новаторську, організаційну, господарську, соціальну та особистісну функцію [8, с. 83]; соціальна та особистісна функції безпосередньо відповідають засадам соціального підприємництва;

– організаційна форма підприємства – форма об'єднання людей для спільної діяльності у межах певної структури [8, с. 26]; зокрема кооперація – форма об'єднання і кооператив як структура – соціальний кооператив;

– кооперація – добровільне об'єднання власності (різних суб'єктів і форм) та праці для досягнення спільних цілей у різних сферах господарської діяльності, а також система економічних відносин, які при цьому розвиваються [7, с. 372]; кооперативне підприємство (кооператив) – добровільне об'єднання індивідуальних виробників на основі кооперативної власності, або ж «автономна асоціація осіб, які добровільно об'єдналися з метою задоволення своїх економічних, соціальних і культурних потреб і прагнень за допомогою підприємства, що перебуває

у спільному володінні і управляється демократично» [7, с. 370-371].

Дефініція «кооперація», за визначенням С. Бородаєвського [3, с. 5], означає об'єднання, співробітництво заради спільного досягнення спільної мети, вона є ефективним механізмом організації забезпечення поліпшення умов існування населення та усунення негативних явищ сучасного економічного ладу [3, с. 5]. Цей висновок цілком підпадає під критерії й аналіз природи соціального підприємництва, а кооперація може вважатися перспективною формою його організації.

Науковці також вважають кооперацію інститутом [12, с. 277], який створюється для організації спільної діяльності у різних сферах і галузях, залучаючи до неї широке коло індивідів, у яких недостатньо можливостей для ефективного досягнення результату. При цьому відзначають кооперативи як особливу форму організації виробництва й соціального захисту їхніх членів [12, с. 277]. Соціальність кооперації, відповідно теоретичну визначеність її як ефективної форми організації соціального підприємництва також можна представити через її відповідність з ознаками соціального капіталу, принципами самоорганізації. Тобто кооперація – «це один з основних складників саморегулювання ринку, способів захисту інтересів суб'єктів малого підприємництва» [11, с. 107], що відповідає одному із основних завдань кооперації «підвищення життєвого рівня членів кооперативів, захист їх майнових інтересів і соціальних прав» [13, с. 79]. У такій формі виділяється її організаційна роль у сенсі розвитку соціального підприємництва.

Висновки щодо суті понять за предметною сферою дослідження, особливо щодо кооперації, дають нам підстави для широкої характеристики предмета статті щодо теоретико-методичних ознак і практики існування кооперації як форми організації (організаційної форми) соціального підприємництва. Проте для більш ґрунтовного опису проблематики статті, повертаємося до теоретико-методичних характеристик соціального підприємництва як виду господарської діяльності.

Розглядаємо дефініцію соціального підприємництва у контексті дотичності до кооперації як організаційної форми його здійснення.

Пріоритетність кооперативної форми для розвитку соціального підприємництва витікає із принципів кооперації (табл. 1), які визначають соціальну природу кооперативу, соціальну результативність, особливо наприклад обслуговуючого.

Принципи кооперації, визначені Міжнародним кооперативним альянсом, цілком відповідають ідеології соціального підприємництва, а значить, кооператив як організаційна форма соціального підприємства може бути запропонований у статусі пріоритетного. Тому, на наше переконання, поява у науковому обігу і житку терміна «соціальне підприємство» спричинена еволюцією механізму ринкової економіки, а також насамперед розробленням концепції соціальної держави. Пріоритетом стає соціальна підприємницька діяльність, а також соціальна відповідальність традиційного бізнесу, який має реальні фінансові можливості забезпечити задоволення соціальних інтересів суспільства, перерозподіляти на такі цілі частину доходів від економічних обороток. Будучи соціально відповідальним, бізнес використовує свої доходи на задоволення соціальних потреб та інтересів населення – проводить соціальну

політику, виконує функції, завдання соціального підприємництва.

Підприємництво соціалізується, а соціальне підприємство – це інноваційна його форма. В рамках організації соціального підприємництва впроваджуються новітні підходи до вирішення суспільних проблем. Ці підходи не пов'язані з отриманням прибутку, лише можуть ставити за мету отримання доходів для забезпечення функціонування соціального підприємства. Наприклад, відомий бізнесмен Г. Форд [21] свого часу зазначав про соціальне підприємство як про благодійність і філантропію: «Благодійність, якими б шляхетними не були її цілі, не стає від цього здатною забезпечити стале існування. Ми повинні бути впевненими у своїх силах. Суспільству краще, коли воно незадоволене, коли шукає кращого, ніж є» [21, с. 259]; «Філантропія, що витрачає свій час і гроші, допомагаючи світу робити себе кращим, є набагато ціннішою, ніж благодійність, яка лише роздає і тим самим заохочує розслабленість» [21, с. 259].

Теоретичні засади визначень соціального підприємництва – це діяльність, яка не обов'язково ставить за первинне завдання отримання прибутку. Під соціальним підприємством розуміють спосіб, механізм упровадження соціальних інновацій, які необхідні

Таблиця 1

Відповідність принципів кооперації засадам соціального підприємництва

Принципи кооперації	Характеристика відповідності ідеології соціального підприємництва
Добровільне і відкрите членство	Соціальні підприємства також створюються на добровільних засадах і є відкритими для участі для усіх зацікавлених суб'єктів
Демократичний контроль з боку членів кооперативу	Співвідноситься як об'єктивна необхідність і доцільність у діяльності соціального підприємства
Участь членів у економічній діяльності	Є другорядним, адже економічна діяльність у соціальному підприємстві не є основною метою
Автономія і незалежність	Відповідає засадам соціального підприємства є факт наявності конкуренції
Освіта, професійна підготовка та інформація	Є обов'язковим, бо в соціальному підприємстві освітній фактор визначальний в частині інноваційності розвитку
Співпраця кооперативів	Дієвий як факт співпраці учасників соціального підприємства
Турбота про суспільство	Головний принцип визначення результативності соціального підприємства і головна мета розвитку в соціальному плані

Джерело: визначено на основі аналізу літературних джерел [1; 3; 5; 13; 16; 19]

для покращання життя людей, задоволення потреб вразливих верств населення тощо.

Практично у світі склалися організаційно-правові форми соціальних підприємств: асоціації, фонди, кооперативи, компанії, а практично, зокрема в Європі, найбільш поширені – соціальні кооперативи [15]. Кооперативна модель використовується найбільше. Вона надає можливості для максимального залучення зацікавлених у досягненні соціальної цілі суб'єктів в організаційний, управлінський процес, надає механізм демократичного контролю за використанням активів, прийняттям рішень.

В Україні законодавчо проблема соціального і підприємництва, відповідно статусу суб'єктів за організаційною формою не врегульована. «Організувати соціальне підприємство можна у будь-якій зручній з різноманітних форм (організації громадянського суспільства, суб'єкти підприємницької діяльності тощо)» [16, с. 5]. «Нині в Україні нараховується близько 700 організацій, які за тими чи іншими ознаками можна зарахувати до категорії «соціальне підприємство» [16, с. 5]. У Господарському кодексі України (стаття 65) зазначено, що підприємства можуть створюватися як для здійснення підприємництва, так і для некомерційної господарської діяльності. Некомерційна діяльність і регламентує ознаки й можливості діяти у сфері соціального підприємства, а форма організації обирається засновниками з традиційних неприбуткових організацій дозволених законом до створення, наприклад обслуговуючі кооперативи.

Вибір форми організації соціального підприємства здійснюється відповідно до чинного законодавства. Група авторів одного з перших українських підручників про соціальне підприємство [17] найбільш прийнятними організаційними формами для створення таких підприємств вважають: індивідуальне (одноосібне) підприємство; повне і командитне товариство, асоціація, фонд, корпорація, товариство з обмеженою відповідальністю, кооператив [17, с. 142-147]. Ми схилиємося до того, що пріоритетною

організаційною формою є партнерство, так як має розширені можливості усупільнення соціальної діяльності. Кооператив – система партнерських зв'язків учасників за безпосередньої їх участі у наданні соціальних послуг. Кооператив, кооперацію можна вважати найпершою організаційною формою соціального підприємництва, яку знає людство, такого типу структури відповідають критерію соціальності згідно з принципами кооперації, механізмом усупільнення функцій.

Кооперативна форма організації використовується людством починаючи з 17 століття і як організаційна модель підприємства показала свою ефективність, спроможність, універсальність. Принципи кооперації стали базовими для створення норм, розвитку підходів, становлення ідеології соціального підприємництва. В Європі наприклад, кооператив є поширеною формою організації ведення соціального підприємства саме через принцип неприбутковості. Н. Горішна в анотації до своєї статті «Правове регулювання діяльності соціальних підприємств: європейський досвід» зазначила, що «найпоширеніші у Європі форми здійснення соціально-підприємницької діяльності належать до кооперативного типу» [4], тобто це партнерські структури з пайовою й трудовою участю засновників, які беруть безпосередню цільову участь у розробленні стратегії та втіленні практики функціонування соціальних підприємницьких організацій (табл. 2).

Одна з причин цього – чинник демократичності управління і безпосередньої участі учасників підприємства кооперативного типу у прийнятті рішень щодо організації та здійснення діяльності. Суб'єктами участі у кооперативі можуть бути як створювачі, так і набувачі соціальних продуктів, послуг, що посилює соціальну відповідальність, підсилює мотиваційні фактори виконання соціальним підприємством (соціальним кооперативом) соціальної місії.

Класифікацію організаційних форм підприємств відносно структур соціального підприємства пов'язуємо з його статусом – неприбутковості. Бізнес-моделі соціальних

Таблиця 2

Зарубіжні практики кооперативного соціального підприємництва

Сучасні форми соціальних підприємств	Характеристики і соціальні цілі	Країна
Соціальні кооперативи Кооперативи соціальної солідарності Кооперативні товариства колективного інтересу Кооперативи соціальної солідарності Кооперативи соціальної ініціативи	Функціонально-цільові характеристики: структури, діяльність яких спрямована на сприяння вирішення соціально значимих для суспільства, території, проблем зокрема вирівнювання соціальної його структури у сфері зайнятості, забезпечення житлом зокрема маргіналізованих верств населення Організаційно-правові: структури у формі кооперативу, які створені і функціонують за кооперативним принципом	Італія, Польща, Чехія, Франція, Португалія, Фінляндія, Іспанія

Джерело: систематизовано та ідентифіковано з використанням наукової літератури та інформаційних інтернет-ресурсів [14; 15; 16; 17]

підприємств створюються не для отримання прибутку, а для сприяння вирішенню суспільних проблем. Найбільш прийнятною формою соціального підприємства вважаємо партнерство, наприклад кооператив. У класифікації соціальних підприємств за статусом потрібно чітко відрізнити соціальну відповідальність бізнесу і соціальне підприємництво. Діяльність з ведення соціального підприємництва передбачає організаційні можливості вирішення соціальних завдань на конкурентних засадах. Кооператив як організаційна форма підприємства, механізм виконання місії соціального підприємництва, про такі характеристики кооперації як способу взаємодопомоги зазначав ще Р. Оуен [9] – активно пропонував створення кооперативних громад як соціальних організацій. Актуалізовано пріоритетність кооперативної форми і кооперативу як соціальної організації у працях С. Бородаєвського [3], М. Туган-Барановського [19], а також багатьох вітчизняних сучасників [1; 5; 12]. Цінність такого висновку підтверджена вітчизняною і зарубіжною практикою організації соціального підприємництва (табл. 2). Також, наприклад, всеукраїнський ресурсний центр розвитку соціального підприємництва «Соціальні ініціативи» відзначає можливості створення соціальних підприємств за організаційною формою кооперативу.

Кооператив поширена форма організації соціального підприємництва. Фізично – це можуть бути створювачі, набувачі соціальних продуктів. Кооперація як форма організації

посилює рівень взаємної відповідальності за результат, активізує мотиваційні фактори виконання соціальним підприємством соціальної місії.

Висновки. Місія соціального підприємництва як інноваційної форми бізнесу заключається у його спроможності винаходити і впроваджувати інновації, економічні й соціальні рішення, які змінюють життя людей, сприяють поліпшенню середовища їхнього існування, підвищують добробут, формують умови доступу соціально незахищених верств населення до благ сучасного світу. Соціальне підприємництво передбачає досягнення соціальної та економічної ефективності шляхом застосування інновацій перш за все у організації діяльності такого типу підприємств, тим більше в кооперації. Інноваційність означає не обов'язково передові технології господарювання, а перш за все соціально значимі, прийнятні у суспільстві підходи до розподілу благ, залучення людей до непривабливих форм зайнятості, формування екологічної свідомості, нових цінностей соціального характеру тощо. Кооперативне соціальне підприємництво характеризується нетрадиційними способами і результативністю участі у створенні суспільного багатства. У цьому його специфічність як форми об'єднання людей, ідей, ресурсів, інтелектуального капіталу тощо. До структур соціального підприємництва можна віднести будь-які організації, які відповідають критеріям і за постановкою цілей формують соціальне життя

громадян, реалізуючи суспільно значимі соціальні ініціативи, є активними провідниками заходів громадської активності в різних галузях, але кооперація, кооператив відзначаються пріоритетною формою організації соціального підприємництва..

Список літератури:

1. Бабенко С.Г. Трансформація кооперативних систем у перехідній економіці : монографія. Київ : Наукова думка, 2003. 332 с.
2. Борнштейн Д. Как изменить мир: Социальное предпринимательство и сила новых идей. Пер. с англ. М. Альпина Паблишер. 2012. 499 с.
3. Бородаєвський С.В. Історія кооперації [текст]. Київ : Центр учбової літератури. 2019. 446 с.
4. Горішна Н. Правове регулювання діяльності соціальних підприємств: європейський досвід. *Social Work and Education*, Вип.3, № 2. 2016. С. 81-91.
5. Зіновчук В.В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу. Київ: Логос, 2001. 380 с.
6. Малік М.Й., Шпикуляк О.Г., Рябокони В.П. та ін. Формування соціального капіталу в інституційному механізмі аграрного ринку. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2017. 86 с.
7. Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устенко О.А., Юрій С.І. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. Т. 1 / За ред. С.В. Мочерного. Львів: Світ. 2005. 616 с.
8. Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устенко О.А., Юрій С.І. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. Т. 2 / За ред. С.В. Мочерного. Львів: Світ. 2006. 568 с.
9. Оуен Р. Избранные сочинения. Том 1. Пер. С.А. Фейгиной. Москва; Ленинград : Издательство Академии Наук ССР. 1950. 419 с.
10. Перспективні форми організації господарської діяльності на селі: наук. доп. / Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» / кол. авторів: Ю.О. Лупенко, О.Г. Шпикуляк, В.Я. Месель-Веселяк, та ін. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2019. 114 с.
11. Розвиток малих аграрних підприємств у ринковому інституційному середовищі: індикатори та ефективність / Лупенко Ю.О., Шпикуляк О.Г., Малік М.Й. та ін. ; за ред. О.Г. Шпикуляка. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2017. 204 с.
12. Розвиток підприємництва і кооперації: інституціональний аспект : монографія / Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Заяць В. М. та ін. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2016. 432 с.
13. Розвиток сільськогосподарської кооперації та інтеграційні процеси в аграрному секторі економіки: монографія / Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» [Малік М.Й., Шпикуляк О.Г., Мамчур В.А. та ін.]; за ред. М.Й. Маліка. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2019. 374 с.
14. Смаглий К. Зміни творить кожен із нас: соціальне підприємництво та стратегічна філантропія. К. : Видавничий дім «Киево-Могилянська Академія». 2014. 207 с.
15. Смаль В., Кокоть В. Що слід знати про соціальне підприємництво. Посібник. Федерація канадських муніципалітетів / Проект міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст». 2017. 58 с. URL: http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Social_Entrepreneurship_Guide-WEB-1.pdf. С. 14-15 (дата звернення: 2.09.2019).
16. Соціальне підприємництво. Бізнес-модель. Реєстрація. Оподаткування. / Долуда Л., Назарук В., Кірсанова Ю. Київ. ТОВ «Агентство «Україна». 2017. 92 с.
17. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін. Посібник / Свинчук А.А., Корнецький А.О., Гончарова М.А., Назарук В.Я., Гусак Н.С., Туманова А.А. К: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ». 2017. 188 с.
18. Соціологічна енциклопедія / Укладач В.Г. Городяненко. Київ : Академвидав. 2008. 456 с. (Серія «Енциклопедія ерудита»).
19. Туган-Барановський, М.І. Політична економія : курс популярний. Київ : Наукова думка, 1994. 264 с.
20. Українська економічна думка: Хрестоматія / Упоряд. С.М. Злупко. Київ : Знання. 2007. 694 с.
21. Форд Генрі. Моє життя та робота / пер. з англ. Уляни Джаман. Київ : Наш Формат. 2016. 344 с.

22. Sakovska, O. Socio-economic institutions for development of cooperation / Olena Sakovska, Oleksandr Shpykuliak, Iuliia Ushkarenko, Anna Chmut // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2018. Т. 4, № 27. С. 513-521. DOI : 10.18371/fcaptr.v4i27.154368 (accessed 6 september 2019).

23. Oleksandr Shpykuliak, Ilona Bilokinna. “Green” cooperatives in the formation of an institutional mechanism of development of alternative power engineering in the agrarian sector of the economy / Baltic Journal of Economic Studies, Volume 5 Number 2. Riga: Publishing House “Baltija Publishing”, 2019, 262 p. P. 249-255. DOI : <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2019-5-2-249-255> (accessed 2 september 2019).

References:

1. Babenko S.H. (2003). Transformatsiia kooperatyvnykh system u perekhidnii ekonomitsi [Transformation of cooperative systems in transition economy]: monohrafiia. Kyiv : Naukova dumka, 332 p. (in Ukrainian).

2. Bornshtein D. (2012). Kak yzmenyt myr: Sotsyalnoe predprynimatelstvo y syla novykh ydei. [How to change the world: Social entrepreneurship and the power of new ideas.] Per. s anhl. M. Al'pyna. Pablysher. 499 p. (in Russian).

3. Borodaievskiy S.V. (2019). Istoriia kooperatsii [History of cooperation]. Kyiv : Tsentri uchbovoi literatury. 446 p. (in Ukrainian).

4. Horishna, N. (2016). Pravove reguluvannyi diynosti socialnuh pidpruemstv [The legal regulation of social entrepreneurs: european experience], Social Work and Education, Vol. 3, No. 2., pp. 81-91. (in Ukrainian).

5. Zinovchuk V.V. (2001). Orhanizatsiini osnovy silskohospodarskoho kooperatyvu. [Organizational foundations of the Silskohospodarsky cooperative] Kyiv: Lohos. 380 p. (in Ukrainian).

6. Malik M.I., Shpykuliak O.H., Riabokon V.P. ta in. (2017). Formuvannia sotsialnoho kapitalu v instytutsiinomu mekhanizmi aharnoho rynku. K. : NNTs «IAE». 86 p. (in Ukrainian).

7. Mocherniy, S.V., Larina, Ya.S., Ustenko, O.A., Yuriy, S.I. (2005). Ekonomichniy entsiklopedichniy slovnik: U 2 t. T. 1 [Economic encyclopedic dictionary. Vol. 1]. Lviv: Svit (in Ukrainian).

8. Mocherniy, S.V., Larina, Ya.S., Ustenko, O.A., Yuriy, S.I. (2006). Ekonomichniy entsiklopedichniy slovnik: U 2 t. T. 2 [Economic encyclopedic dictionary. Vol. 2]. Lviv: Svit (in Ukrainian).

9. Ouen R. (1950). Yzbrannye sochyneniya. Tom 1. Per. S.A. Feihynoi. Moskva; Lenynhrad : Yzdatelstvo Akademyy Nauk SSR. 419 p. (in Russian).

10. Lupenko, Yu.O., Shpykuliak, O.H., Mesel-Veseliak, V.Ya., et al. (2019). Perspektyvni formy orhanizatsii hospodarskoi diialnosti na seli: naukova dopovid [Perspective forms of organization of economic activity in the countryside: scientific report]. Kyiv: NNTs “IAE” (In Ukrainian).

11. Lupenko, Yu.O., Shpykuliak, O.H., Malik, M.Y., et al. (2017). Rozvytok malykh ahrarykh pidpriemstv u rynkovomu instytutsiinomu seredovyshchi: indykatory ta efektyvnist [Development of small agrarian enterprises in a market institutional environment: indicators and effectiveness]. Shpykuliak O.H. (Ed.). Kyiv: NNTs “IAE” (In Ukrainian).

12. Lupenko, Yu.O., Malik, M.Y., Zaiats, V.M., et al. (2016). Rozvytok pidpriemnytstva i kooperatsii: instytutsionalnyi aspekt: monohrafiia [Development of entrepreneurship and cooperation: institutional aspect: monograph]. Kyiv: NNTs “IAE” (In Ukrainian).

13. Rozvytok silskohospodarskoi kooperatsii ta intehratsiini protsesy v ahrarynomu sektori ekonomiky: monohrafiia /Natsionalnyi naukovyi tsentr «Instytut ahrarynoi ekonomiky» [Malik M.I., Shpykuliak O.H., Mamchur V.A. ta in.]; za red. M.I. Malika. K. : NNTs «IAE», 2019. 374 p. (In Ukrainian).

14. Smahlii K. (2014). Zminy tvoryt kozhen iz nas: sotsialne pidpriemnytstvo ta stratehichna filantropiia. [Zmini create skin iz us: socially pidpriemnytstvo and strategic filantropiia.] K. : Vydavnychiy dim «Kyievo-Mohylianska Akademiia». 207 p. (In Ukrainian).

15. Smal V., Kokot V. (2017). Shcho slid znaty pro sotsialne pidpriemnytstvo. [Scho slid nobility about the social pidpriemnytstvo. Posibnik. Federation of Canadian Municipalities] Posibnyk. Federatsiia kanadskykh munitsypalitetiv / Proekt mizhnarodnoi tekhnichnoi dopomohy «Partnerstvo dlia rozvytku

mist». 58 p. Elektronnyi resurs : Rezhym dostupu : http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Social_Entrepreneurship_Guide-WEB-1.pdf (in Ukrainian) (accessed 2 september 2019).

16. Sotsialne pidpriemnytstvo. Biznes-model. Reiestratsiia. Opodatkuvannia. [Social services. Business model. Registration. Squeezing.] / Doluda L., Nazaruk V., Kirsanova Yu. (2017). Kyiv. TOV «Ahentstvo «Ukraina». 92 p. (in Ukrainian).

17. Svynchuk, A.A., Kornetskyi, A.O., Honcharova, M.A., Nazaruk, V.Ya., Husak, N.Ye., & Tumanova, A.A. (2017). Sotsialne pidpriemnytstvo: vid idei do suspilnykh zmin. [Social responsibility: go ahead to suspension]. Kyiv : TOV «PIDPRYIEMSTVO «VI EN EI» (in Ukrainian).

18. Sociological encyclopedia (2008). [Sociological encyclopedia] / Compiled V.H. Horodyanenko. Kyiv Akademvydav, 2008. 456 p. (Series “Encyclopedia erudite”) (in Ukrainian).

19. Tuhan-Baranovskyi, M.I. (1994). Politychna ekonomiiia : kurs populiarnyi. [Political economy: the course is popular]. Kyiv. Naukova dumka. 264 p. (in Ukrainian).

20. Ukrainska ekonomichna dumka: Khrestomatiia [Ukrainian economic thought] / Uporiad. S.M. Zlupko. K.: Znannia. 2007. 694 p. (in Ukrainian).

21. Ford Henri. (2016). Moie zhyttia ta robota [My life is that work]/ per. z anhл. Uliany Dzhaman. K. : Nash Format. 344 p.

22. Sakovska, O. Socio-economic institutions for development of cooperation / Olena Sakovska, Oleksandr Shpykuliak, Iuliia Ushkarenko, Anna Chmut // Finansovo kreditna sistema: problemu teorii i praktuku. – 2018. – T. 4, № 27. – С. 513-521. DOI : 10.18371/fcapt.v4i27.154368 (accessed 6 september 2019).

23. Oleksandr Shpykuliak, Ilona Bilokinna. “Green” cooperatives in the formation of an institutional mechanism of development of alternative power engineering in the agrarian sector of the economy /Baltic Journal of Economic Studies, Volume 5, Number 2. Riga: Publishing House “Baltija Publishing”, 2019, 262 p. P. 249-255. DOI : <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2019-5-2-249-255> (accessed 2 september 2019).